

علت محدودیت آزادی مسیحیان مسلمان شده که نمی‌توانستند برای همیشه آزاد شوند و تنها در ازای خدمتشان مزد دریافت می‌کردند، در پی بازگشت از سفر حج، به الجزایر رفت و پس از ۱۵ سال زندگی در آن کشور، برای رسیدن به کشورش ناچار به فرار شد. نخست سوار بر يك کشتی الجزایری به از میر رسید و سپس با يك کشتی فرانسوی به آلمان گریخت و سرانجام به سال ۱۶۹۴م. به زادگاهش اکستر رسید.^۵

تاریخ مرگ پییتس مبهم است. برخی وقوع آن را در سال ۱۷۳۵م. دانسته‌اند. شواهدی در دست است که وی تا ۲۸ می ۱۷۳۱م. در اکستر زندگی می‌کرده است. در این تاریخ، امضای وی بر مقدمه چهارمین ویرایش کتابش دیده می‌شود.^۶

◀ **سفر مکه:** پییتس و اربابش نخست از راه دریا به اسکندریه (Alexandria) رفتند و سپس با پایین رفتن از رود نیل، به قاهره رسیدند و با رفتن به بندر سوئز و عبور از دریای سرخ به جده رهسپار گشتند.^۷ در مسیر سفر به مکه، در رابغ در ۱۰۰ کیلومتری شمال جده، محرم شدند. وی لباس احرام را وصف نموده و

پیامبران دروغین ← رده

پییتس، جوزف: ملوان انگلیسی مسافر

مکه در سال ۱۶۸۰م. و نگارنده سفرنامه

جوزف پییتس (Joseph Pitts) در بسیاری از منابع به عنوان نخستین فرد انگلیسی شمرده شده که به مکه سفر کرد و گزارشی کامل از مکه در سده هفدهم م. منتشر نمود.^۱ وی به سال ۱۶۶۳م. در اکستر (Exeter) از شهرهای جنوب غربی انگلستان زاده شد.^۲ از زندگی وی پیش از ۱۶ سالگی گزارشی در دست نیست. در ۱۶ سالگی به علت دل بستگی فراوان به ماجراجویی، به عنوان ملوان در کشتی کوچکی که به سوی نیوفوندلند (Newfoundland) یکی از جزایر ایرلند کنونی، حرکت می‌کرد، به خدمت گرفته شد. در بازگشت از این سفر، کشتی آن‌ها گرفتار دزدان دریایی شد و پییتس اسیر گشت و به عنوان برده در الجزایر فروخته شد.^۳

۱۴ ماه بعد، وی به سال ۱۶۸۰م. همراه اربابش رهسپار سفر حج شد.^۴ او در مکه نامه آزادی خود را از اربابش دریافت کرد. اما به

۱. رحلة جوزف بتس الی مصر و مكة المكرمة و المدينة المنورة، ص ۸؛ Christians at Mecca P4

2. Attitudes to other religions, P209.

3. One Thousand Roads to Mecca, P102.

4. Christians at Mecca, P41.

5. Attitudes to other religions, P209; Christians at Mecca, 45-46.

6. Attitudes to other religions, P209.

7. Christians at Mecca, P41.

برخی از محرمات احرام را برشمرده است.^۱ پیتس هنگام حضور در مکه شاهد ورود چهار کاروان عظیم به این شهر بوده و آگاهی‌هایی در باره این کاروان‌ها داده است. به گفته او، نخست کاروان مغرب با شکوهی بیشتر وارد مکه شد که پیشاپیش آن، امیر الحاج با پرچمی بزرگ حرکت می‌کرد. سپس گروهی با کوبیدن بر طبل‌های فلزی، ورود کاروان مغرب را به مکه اعلام کردند. کاروان دوم از مصر با شماری فراوان از محافظان وارد مکه شد. کاروان سوم از ترکیه، دمشق، تارتاری، آناتولی و کنعان بود. واپسین کاروان نیز از شرق هند بود که کالاهایی گران‌بها برای فروش همراه داشت.^۲ برای زائران، راهنمایی برای زیارت، موسوم به دلیل، در نظر گرفته شده بود که آن‌ها را برای انجام اعمال حج به سوی خانه خدا هدایت می‌کردند. پیتس پس از ورود از باب السلام و طواف و اقامه نماز، به سعی صفا و مروه پرداخت. او این کار را دویدن در خیابان از سویی به سوی دیگر خوانده؛ ولی با دیدن آن منظره به ستایش تلاش و تعصب مسلمانان پرداخته است.^۳ جوزف پیتس در عرفات زائران را مردمی

در پوشش تواضع و ریاضت با گونه‌هایی لبریز اشک و قلبی شکسته وصف نموده که برای بخشودگی گناهانشان صادقانه التماس می‌کنند. او اشاره می‌کند که این بخشودگی، امیدبخش زندگی آن‌ها است.^۴ وی شمار زائران را در عرفات ۷۰۰۰۰ تن تخمین زده و هنگامی که در منا برای رمی جمرات آماده شده، از رجم شیطان به عنوان اعلان سرپیچی از شیطان یاد کرده است. پیتس و اربابش پس از رمی جمرات، سرشان را تراشیدند و از احرام بیرون آمدند. وی در زمینه عید قربان و قربانی کردن گوسفند و بخشیدن آن به فقرا نیز سخن گفته است.^۵

اقامت چهار ماهه در مکه موجب شد که پیتس گزارشی کامل از شهر مکه ارائه کند. از دیدگاه او، مکه شهری خشک و بی‌آب و هوا در میان تپه‌های کوچک و دیاری دل‌تنگ‌کننده با مردمی فقیر و لاغر و سبزه‌رو بوده که به سبب گرمای هوا بر بام‌ها می‌خوابیدند. او اشاره کرده که هر شب برای فرار از گرما، سه یا چهار مرتبه لباس خود را خیس می‌کرده و دیگر بار می‌پوشیده است.^۶ روزی پیتس بر یکی از تپه‌ها ایستاده و به وصف مناظر و تپه‌های پیرامون مکه پرداخته و

4 A journey from Aleppo to Jerusalem, P420.

5 A journey from Aleppo to Jerusalem, P419, 421-422.

6 A journey from Aleppo to Jerusalem, P405-408.

1. A journey from Aleppo to Jerusalem, P400-401.

2. A journey from Aleppo to Jerusalem, P374.

3. A journey from Aleppo to Jerusalem, P402-403.

این سنگ نخست سفید بوده و بر اثر بوسه گنجهکاران، به رنگ سیاه درآمده است.^۴

پیتس در وصف فضای پیرامون کعبه، به کبوترهای حرم اشاره کرده و از ترکان نقل نموده که آن‌ها هرگز بر خانه کعبه پرواز نمی‌کنند. سپس این سخن را ناراست می‌شمرد؛ چرا که بارها پرواز آن‌ها را بر حرم مشاهده کرده است.^۵

به نوشته وی، بالای خانه کعبه، مسطح بوده و پوششی از شن و آهک کوبیده و ناودانی داشته که هنگام بارش باران، زائران با شوق برای قرار گرفتن زیر آن هجوم می‌آورند. او آن را به شبی که از بهشت آمده، تشبیه کرده است که ترنم آن باعث شده تا شادی و نشاطی وصف‌ناپذیر در حاجیان پدید آید. مردم فقیر از این ناودان آب برمی‌گرفتند و به حاجیان می‌فروختند.^۶

در نقره‌ای خانه کعبه و نقش‌های آن نیز توجه پیتس را جلب کرده است. وی در مدت چهار ماه حضورش در مکه، دو بار به آن درون شده و آن را افتخاری جاودانه دانسته که بسیاری از زائران که از راه زمینی به مکه آمده‌اند و بیشتر از ۱۶ یا ۱۷ روز در آن جا نمی‌مانند، به دیدن آن توفیق نیافته‌اند؛ زیرا در

نوشته است: اندکی آن سوی تر غار حراء به معنای خیر و برکت وجود دارد؛ جایی که حضرت محمد ﷺ در آن خلوت گزیده و در تنهایی به پرستش همراه با تفکر و روزه گرفتن پرداخته است و بخشی از قرآن در همان جا از طریق جبرئیل بر وی نازل شده است.^۱

مسجدالحرام از دیدگاه پیتس همانند کاخ سلطنتی انگلستان با مقیاسی ۱۰ برابر بزرگتر است که ۴۲ در ورودی دارد که همواره باز هستند و اتاق‌هایی کوچک دارد که در آن به عبادت و مطالعه می‌پردازند و شماری موسوم به درویش نیز به ریاضت مشغولند.^۲

پیتس به زندگی و مسلک درویش اشاره نموده و در باره چهار فرقه اهل سنت و پیروان آن‌ها سخن گفته و توضیح داده که میان آن‌ها تنها تفاوتی اندک در انجام مراسم و مناسک حج وجود دارد. با توجه به اطلاعاتی که وی در باره ترکان و گرایش آن‌ها به حنفیان می‌دهد، گمان می‌رود که وی نیز همانند اربابش حنفی بوده است.^۳

در بخشی دیگر از نوشته‌های پیتس در وصف حجرالاسود آمده است: سنگی سیاه رنگ در قسمتی از کعبه با یک چارچوب نقره‌ای رنگ محکم شده بود. به شنیده وی،

4. A journey from Aleppo to Jerusalem, P404.

5. A journey from Aleppo to Jerusalem, P411.

6. A journey from Aleppo to Jerusalem, P410-411

1. A journey from Aleppo to Jerusalem, P406-407.

2. A journey from Aleppo to Jerusalem, P408.

3. A journey from Aleppo to Jerusalem, P415.

به چند تکه تقسیم می‌شد و هر تکه آن به ارزش يك سلطان یا نه شیلینگ به حاجیان فروخته می‌شد. بسیاری این پارچه را به عنوان حرز نگاه می‌داشتند تا بلاها را از آنان دور کند. شماری دیگر هنگام مرگ آن را بر سینه می‌نهادند تا با آن به خاک سپرده شوند.^۴

بخشی از سفر پییتس در ماه مبارک رمضان بوده است. از این رو، وی در کتابش به ویژگی‌های این ماه و آثار آن بر زندگی مردم و نزول قرآن در این ماه اشاره کرده و در معرفی آب زمزم نوشته است: بسیاری از روزه‌داران بر گشودن روزه خود با این آب اصرار دارند. برخی به نوشیدن از آن قانع نیستند و خود را با آن شست‌وشو می‌دهند. صدها کوزه به دست مأموران حرم پر می‌شود و برای نوشیدن در برابر زائران قرار می‌گیرد.^۵ واپسین مکانی که پییتس در مکه وصف کرده، بازار مکه است که کالاهایی از هند و چین و یمن به آن جا آورده شده بود. در این بازار، کفن شست‌وشو شده با آب زمزم بیشترین خواستار را در میان حاجیان داشته است.^۶

کاروان‌هایی که مدینه بر سر راه بازگشت آن‌ها قرار داشت، به آن جا می‌رفتند؛ ولی

خانه کعبه هر شش هفته يك بار، دو روز، يك روز برای مردان و روزی برای زنان باز می‌شده و زائران نیز مدتی کوتاه می‌توانستند درون کعبه بمانند.^۱

هنگام ورود به بیت الله دو رکعت نماز خوانده می‌شده است. نزد ترك‌ها نگرستن به خانه خدا با تعجب و خیرگی، گناه محسوب می‌شده است. آنان باور داشته‌اند که هر کس در آن جا به چیزی خیره گردد، کور و ذلیل می‌شود.^۲

به نوشته پییتس، درون خانه کعبه دو ستون چوبی در مرکز برای نگاه داشتن سقف آن وجود داشته و کف آن از سقف مرمر بوده و بر دیواره‌هایش نیز پارچه‌های ابریشمی آویزان بوده است.^۳ به گفته وی، شریف مکه افزون بر شست‌وشوی خانه خدا به صورت نمادین و وظیفه داشته پرده تازه را بر کعبه بیاویزد؛ پوششی که هر سال در قاهره فراهم می‌شده و به دستور پادشاه مصر و با شکوه و عظمتی خاص با دو شتر به مکه حمل می‌گشته و مردم در سرزمین‌های گوناگون مسیری را با آن همراهی می‌کرده و گاه از شدت شعف می‌گریسته یا شترهای حمل‌کننده این پرده را می‌پوسیده‌اند. پرده پیشین نیز به دست حاکمان

4. A journey from Aleppo to Jerusalem, P413.

5. A journey from Aleppo to Jerusalem, P416.

6. A journey from Aleppo to Jerusalem, P424.

1. A journey from Aleppo to Jerusalem, P411.

2. A journey from Aleppo to Jerusalem, P411.

3. A journey from Aleppo to Jerusalem, P412.

برای داد و ستد با حاجیان آمده بودند، برخورد کردند.^۵ آنان پس از رسیدن به قاهره، مسیر رزتا (Rosetta) را در پیش گرفتند و از آن جا به اسکندریه و سرانجام به الجزایر رسیدند.^۶

گزارش سفر حج جوزف بیتس همراه جزئیاتی از رفتار و آداب و رسوم دینی و اجتماعی مسلمانان، نخستین بار به سال ۱۷۰۴م. در ۱۸۳ صفحه در کتابی با نام *روایت صادقانه از مذهب و منش مسلمانان در اسکسون منتشر شد*.^۷ این کتاب را عبدالرحمن عبدالله الشیخ با عنوان *رحلة جوزف بتس الی مصر و مکه المکرمه و المدینة المنوره* در سال ۱۹۹۵م. به عربی ترجمه کرده و مقدمه‌ای در باره جوزف بیتس نگاشته است.^۸

ویرایش چهارم این کتاب حاوی تصویری تقریباً جامع از وضعیت خانه کعبه و مسجدالحرام است که از ذهن بیتس برگرفته شده (تصویر شماره ۱۲) و از کهن ترین تصاویر و منابع اروپاییان از کعبه به شمار می‌آید. نیز وی نقشی از حالات گوناگون نماز خواندن در کتابش آورده است.^۹ (تصویر شماره ۱۳)

5. A journey from Aleppo to Jerusalem, P437.

6. A journey from Aleppo to Jerusalem, P438-441.

7. Attitudes to other religions, P209.

۸. رحلة جوزف بتس الی مصر و مکه المکرمه و المدینة المنوره، ص ۷.

9. A journey from Aleppo to Jerusalem, P350-408.

کاروان‌های دیگر، از جمله کاروان هند، مستقیم از مکه به خانه باز می‌گشتند. برخی از مسافران ترك تبار در گروه‌هایی برای زیارت حرم حضرت محمد ﷺ به مدینه می‌رفتند.^۱

مسیر بازگشت بیتس و اربابش به قاهره به صورت زمینی بوده و ۴۰ روز به درازا انجامیده است؛ مسیری که ارزان‌تر بوده، ولی بسیار سخت‌تر و طولانی‌تر از مسیر دریایی بوده است. ارباب بیتس برای اجاره شتر از مکه تا مصر پنج تا شش پوند پرداخته است.^۲

بیتس و اربابش در مسیر بازگشت به خانه، سه روز در مدینه برای زیارت قبر پیامبر ﷺ توقف کردند.^۳ وی به وصف مدینه پرداخته و آن را شهری کوچک دانسته که گرداگرد آن دیوار کشیده بودند. او حرم پیامبر ﷺ را دارای سه هزار چراغ دانسته است.^۴ کاروان آن‌ها پس از بیرون آمدن از مدینه، در دهمین روز سفر به سوی قاهره، مورد استقبال گروهی از اعراب باده‌نشین قرار گرفت که با میوه و کشمش از آنان پذیرایی کردند. در پانزدهمین روز همین سفر نیز با گروهی دیگر از مردم با شترهایی مملو از هدایا برای حاجیان و نیز گروهی که

1. A journey from Aleppo to Jerusalem, P435.

2. A journey from Aleppo to Jerusalem, P435.

3. A journey from Aleppo to Jerusalem, P437.

4. A journey from Aleppo to Jerusalem, P435.

پیمان عمومی: قرارداد پیامبر ﷺ با

گروه‌های مختلف یثرب پس از هجرت

پیامبر ﷺ از آغاز ورود به مدینه در تلاش بود تا با ابزارهای گوناگون اجتماعی، تعصب‌های قبیله‌ای را به همدلی و یگانگی در حفظ جامعه نوپای اسلامی تبدیل کند؛ زیرا زمینه‌هایی دیرپا برای اختلاف و درگیری میان ساکنان مدینه در آن عصر وجود داشت. پیمان‌های گوناگون میان گروه‌های مختلف مدینه، از درگیری و رقابت کهن میان اوس و خزرج و نیز میان قبایل یهودی با یکدیگر و میان آنان و اهل یثرب نشان داشت. افزون بر این پیشینه پر تنش در یثرب، ورود گروهی از مسلمانان مکی، یعنی مهاجران، زمینه‌های چالش و تنش را افزایش می‌داد. وفا به عهد، یکی از ارزش‌های روزگار جاهلیت بود که برای عرب بسیار اهمیت داشت. این ارزش در آثار ادبی باقی‌مانده از آنان نیز آشکار است.^۲ نقض پیمان یک ننگ برای جامعه آن روز به شمار می‌رفت.^۳ با توجه به این زمینه فرهنگی، پیامبر اسلام با بهره‌گیری از پیمان برادری میان مهاجران و انصار مدینه و نیز پیمان‌نامه عمومی میان مسلمانان و غیر مسلمانان ساکن آن، به

شماری از نویسندگان مسلمان شدن پی‌تس را از روی اجبار دانسته‌اند؛^۱ اما تعابیر مناسب او در خاطراتش و دل‌بستگی وی به بیان سیره مسلمانان و قضاوت‌های وی در باره داستان‌های روایت شده در طول سفرش نشان می‌دهد که تحت تأثیر درستکاری و نیک‌رفتاری مسلمانان قرار گرفته است.

◀ منابع

رحلة جوزف بتس الی مصر و مكة المكرمة و المدينة المنورة: ترجمه عبدالرحمن عبدالله شیخ، مصر، الهيئة المصرية العامة، ۱۹۹۵م. / A journey from Aleppo to Jerusalem & A faithful account of the religion and manners of the Christians at / . Joseph Pitts, 1817:Mahometans London, Heinemann, ، Ralli, Augustus:Mecca Attitudes to Other Religions: / .1909 Comparative Religion in Seventeenth and Eighteenth Century Britain, Manchester Narrative of Pilgrimage / .University Press, 1984 Richard F. Burton, to El Medina and Mecca One Thousand Roads to / .Facsimile, 1994 Mecca: Ten Centuries of Travelers Writing about the Muslim Pilgrimage, Grove Press, 1998

سید حمیدرضا نجفی

۲. فی تاریخ الادب الجاهلی، ج ۱، ص ۳۹۴: المفضل، ج ۷،

ص ۳۷۰-۳۷۱.

۳. الاوائل، ج ۱، ص ۳۶: صحیح الاعشى، ج ۱، ص ۴۶۶: المستطرف،

ص ۲۱۸.

۱. رحلة جوزف بتس الی مصر و مكة المكرمة و المدينة المنورة،

ص ۴۱-40. Christians at Mecca, P40-41. ص ۹.